

Ravel Kodrič

OBVEŠČEVALSKE KORALDE IN PISANE ČREPINJE ALI KAKO SEM PRI 18 LETIH TELEBNIL ... V ŽRELO UDBE

Večjezična knjižnica uslužbencev Evropskega sveta v palači Justus Lipsius v Bruslju premore ličen slovenski oddelek. K sreči je dostopna tudi nam »svobodnjakom«, zunanjim sodelavcem evropskih inštitucij. Pred dvema letoma sem si v njej izposodil knjigo »*Edvard Kocbek – osebni dosje 584*«. Napisal jo je prizadevni tematski letopisec Udbinih podvigov **mag. Igor Omerza**, nekdanj obetavni strokovnjak za ... »Marxovo pot do delovne teorije vrednosti« (glej *Časopis za kritiko znanosti*, 1987).

Knjigo sem s pridom prebral in našel v njej tudi pobudo za raziskovalni članek o Kocbekovi misiji v Rimu leta 1944 (prijatelj **Jurij Paljk** mi je 2.9.2016 za njegovo objavo gostoljubno odstopil nekaj prostora v *Novem Glasu*). Zato sem radovedno pričakoval priložnost svojega naslednjega obiska na sončni strani Alp, da si priskrbim še zadnja dva zajetna ploda navora, ki ga je Omerza tokrat izrecno posvetil tržaškemu zamejstvu: »*KARLA – Udba o Dragi*« in »*Boris Pahor – V žrelu Udbe*«. Tembolj zato, ker sta obe knjigi dvignili kar nekaj prahu bodisi v zamejstvu kot v še bolj rahločutni Ljubljani. Zadnja še posebej. Pa ne zavoljo Borisa Pahorja, pač pa ... **Jožeta Pirjevca**. Dočakali sta me v Trstu sredi letošnjega julija.

Seveda sem, gnan od samoljubja kot najbrž mnogi že v 70. in 80. letih prejšnjega stoletja aktivni politiki, hlastaje planil najprej po njunem imenskem kazalu, da bi »se poiskal«. In res ... »našel sem se« kar v obeh.

Sem se pa od branja obakrat poslovil rahlo poparjen, ker nastopam le v zanemarljivi vlogi predsednika tržaškega **Slovenskega kluba** in prireditelja njegovega javnega »torkovega večera« v Gregorčičevi dvorani v Trstu 17. marca 1987. »Našo« okroglo mizo in razpravo o političnem položaju v Sloveniji in Jugoslaviji je neki Udbin zaupnik med navzočimi očitno posnel na magnetofon in posnetek posredoval nadrejenim. Moj ranjeni narcizem je nekoliko potolažila le objava slike (na str. 704 knjige o Dragi, da boste, firbci, vedeli ...), na kateri strežem prijatelju **Lojzetu Peterletu** s tolmaško storitvijo.

Ker pa iz izkušnje vem, da se danes imenska kazala oblikujejo z ustrežno programsko opremo na računalniku samo iz besedilne podlage, ne pa tudi iz fotografskih reprodukcij objavljenih dokumentov, sem se v krčevitem iskanju potešitve Narcisa v sebi oprijel še te zadnje bilke in se – resda s pičlim kančkom upa – lotil listanja po njih. In ne zaman! Trud je bil obilno poplačan z nezadržnim cunamijem smeha.

Na strani 307 več kot dvakrat toliko debelega »cegl« z naslovom »*KARLA – Udba o Dragi*« je namreč v reprodukciji objavljen zaznamek kopske izpostave Službe Državne Varnosti z dne 23.09.1969. Pod naslovovm INFORMACIJA v zadevi »*Obdelava 'Orient'* [omissis]« se zapis skrbno pomudi tudi pri moji malenkosti.

Za nepoučenega bralca – teh je začuda iz leto v leto več – naj povem, da mi je bilo takrat 18 let: bil sem na pragu zadnjega letnika klasičnega liceja »**Franceta Prešerna**« v Trstu, veljal za enega od pokrajinskih voditeljev – naj vnaprej poudarim: pravoverne! – Zveze Komunistične Mladine Italije, za sabo pa sem imel svežo izkušnjo člana vodstva slovenskega dijaškega gibanja v Trstu, ki je februarja tistega leta na valu, ki ga je sprožil upor pariške mladine maja 1968, prvič v zgodovini zamejskega šolstva »zasedlo« in za nekaj dni podvrglo »dijaški samoupravi« tedaj še razmeroma mlado licejsko poslopje na Vrdeli pri Sv. Ivanu.

Name se v tajnem zaznamku nanaša sledeči odlomek:

»[omissis] Sin **Miloša [Kodriča]**, tedaj podpredsednika SKGZ] **Ravel** se je vrnil iz Bolgarije z velikim omotom albanske literature. Druži se s strujo Kitajcev, ki imajo sedež v ulici **Enriko** [sic; prav: Enrico] Toti v Trstu. IZVOR: »**Roko-1363**«. PREVERJENOST: preverjeno. [omissis]«.

Ko se je krohot, ki me je ob branju (in narcističnem užitku) neubranljivo popadel, končno vendarle polegel in unesel, sem kajpak z mislijo pohitel brskat po spominu, da bi ugotovil, po kateri strugi je lahko vestička pricurljala v kangljico marljivega zapisovalca SDV. Kajti »informacija« ni bila povsem iz trte izvita ...

V tedaj iztekajočih se poletnih počitnicah 1969 sem namreč z mamo in tri leta mlajšo **sestro** resnično obiskal njeno sorodstvo v Sofiji in počitnikoval ob črnomorski obali. Res je tudi, da mi je **stara mati, po rodu Albanka** iz Korče, takrat podarila par zvezkov »albanske literature«: *abecednik in osnovnošolski učbenik albanščine*. A da bi me zato 15-letna sestra zatožila Udbi kot agenta **Mao Ce Tunga!**? Nemogoče! Po glavi so se ji, vsaj tedaj, podile čisto druge, recimo jim ... bolj hormonsko podprte misli.

Če naj bom iskren, moram priznati, da so tedaj tovrstne misli tudi mene že lep čas begale in ne bom tajil, da sem na pot v Bolgarijo povabil in s sabo vzal dekle, ki naju je poleg najstniške zagledanosti vezala še skupna vnema v vodstvu dijaškega gibanja. Bila sva sicer iz družin, ki sta se zaradi prepira med Titom in Stalinom utegnili gledati kdaj prej po strani. A prelomno leto 1968 je vsaj v naši generaciji pospravilo s starimi zdrahami in zamerami. In najina tedaj čisto sveža zveza je kvečjemu le zapečatila tedaj že lep čas dozorelo spravo med nekdam sprtima taboroma na zamejski levici. Najina očeta sta tedaj že drug do drugega spoštljivo sedela v vrhu **Slovenske Kulturno Gospodarske Zveze**, dasiravno je moj oče – kljub svojemu »podpredsedovanju« pri SKGZ, pri **Glasbeni Matici** in pri športnem združenju **BOR** ter predsedovanju **Partizanskemu pevskemu zboru »Pino Tomažič«** – postal kmalu spet predmet Udbine ljubeče nege v akciji »**Memorandum**«, ker naj bi (str. 145) po njenem mnenju z bratom **Dušanom** in »njuno skupino vodil relativno samostojno politiko v SKGZ z namenom njenega odtegovanja od matične dežele«(?!)

Skratka: ni bilo misliti, da bi me bila prav punca zašpecala Udbi. Sploh pa: mar bi ne bila informacija v primeru, ki sem ga ravnokar nemara zgolj iz sentimentalne pristranosti kategorično izključil, natančnejša in bi iz muhe albanskega abecednika ne naredila slona, oprtanega s celim »omotom albanske politične literature«? A kaj se ve! Ne, ne: moral je tu biti v obveščevalski verigi kak drug vmesni člen in šum, da je

podatek o politično vnetljivi albanski literaturi tako napihnil. A kdo? In kdo se je tedaj sploh skrival pod kodnim imenom »Roko-1363«?

Do njegove identitete sem se dokopal po daljšem poučnem ovinku.

Na dr. Jožeta Pirjevca me veže večdesetletno polemično a spoštljivo prijateljevanje z odkritim sabljanjem v javnosti iz oči v oči, tako kot pač Primorci znamo. Politično in idejno bi si namreč ne mogla biti bolj drugačna. Sem namreč konservativec in nagnjen k temu, da vztrajam do konca na vseh že potaplajočih se čolnih ... On pa ne! On sproščeno skače z enega čolnika na drugega, brž ko se prvi preveč zamaje ali nagne. No, pustimo to.

Stiska, v katero je Jožeta pognala Omerzova nepremišljena objava nepreverjenega udbovskega zaznamka, in gonja proti njemu, ki jo je v javnosti sprožila, sta v meni obudili sočutje in solidarnost. Ko mu Boris Pahor ni naklonil odveze in se je iz obupa po tolažbo nazadnje zatekel kar k ... strojnemu detektorju laži, sem sklenil, da tako pač ne gre in da mu nekdo mora priskočiti na pomoč.

Pisno sem ga zato opozoril na podatek iz literature, ki bi mu utegnil pomagati iz nastale godlje.

Dušan S. Lajovic je namreč že pred leti svoj spominski zapis pod naslovom »*Med svobodo in rdečo zvezdo*« opremil z očitno ne dovolj premišljeno prerešetano in prečiščeno različico Centralne Aktivne Evidence (CAE) Službe Državne Varnosti, javnosti bolj znane pod akronimom »*udba.net*«. V njej nastopa tudi tržaškim Slovincem mojih in starejših let dobro znani policijski agent **Elvino Cosoli**, prav tisti, ki mu Omerzova lahkomišelna objava nepreverjenega zaznamka pripisuje, da je v vlogi agenta političnega oddelka **tržaške kvesture (DIGOS)** imel na zvezi prof. Pirjevca kot zalezovalca Borisa Pahorja. A glej ga zlomka: Udaba ga za tisti čas vodi v njem kot svojega ... registriranega sodelavca.

Prijatelju Pirjevcu sem zato svetoval, naj v Arhivu Republike Slovenije pridobi Cosolijev dosje. Kot sem pričakoval, nisva v njem našla najmanjše sence o kakem Pirjevčevem sodelovanju s Cosolijem. Tudi mi ni do tega, da bi zdaj tu preigraval možnosti, ali je Cosoli po obveščevalni liniji k Udabi enostavno »presedlal«, se morda z njo spustil v bolj ali manj tvegano »dvojno igro« ali z njo nemara – in dokaj nemarno – sodeloval v službeno dogovorjenih okvirih. Sem pa v dosjeju, ki sem ga s prijateljevim dovoljenjem preletel, zasledil nit, ki je zanetila sum o istovetnosti izvora »Roko – 1363«, osebe pač, ki me je Udabi v okviru obdelave »*Orient*« zatožila kot nevarnega agenta Maa Ce Tunga, **Ču En Laja** in ... **Enverja Hode**.

8. 7. 1969 – le par mesecev pred informacijo, ki me tako obremenjuje – je namreč isti vir »sodelavec Roko-1363« koprski izpostavi Službe Državne Varnosti (SDV) postregel s prav tako »preverjeno« informacijo, da je Cosoli »v zadnjem času iskal že večkrat možnost, da bi prišel v stik s sodelavcem 'Rokom' v Trstu. Poklical ga je po telefonu in ga povabil na razgovor, poznata se namreč še od prej, ko je Cosoli šel v policijo, ker sta oba stanovala pri Sv. Ani [tržaškem jugovzhodnem predmestju pri štadionu, op. RK]. Na razgovor pa ga Cosoli vabi predvsem sedaj, ko je 'Roko' prišel v vodstvo SKGZ, ker se Cosoli zanima za to našo manjšinsko organizacijo. 'Roko' je vsakokrat odklonil vabilo na razgovor in se opravičil, da nima časa. Ne mara imeti z

njim stikov, ker je v Trstu preveč poznan, kljub temu pa, če bo prilika nanesla, se bo z njim razgovarjal, da ugotovi, kaj hoče oz. kaj ga zanima.«

Pri priči se mi je posvetilo: »**Stric Mitko!** Ti?«

Naj takoj povem, da me podatek sam po sebi ni kdo ve kaj presenetil. Pokojna nona **Marička**, izkušena ilegalka OF, me je, čim je zaznala, da me – kratkohlačnika – politika privlači, jela sproti umno in modro seznanjati s protislovji primorskega političnega zakulisja. Tudi z drobnarijami, kakršna je denimo tale, da je par let po **Stalinovi** smrti, ob začetnem še previdnem otipavanju med KP Italije in ZK Jugoslavije neki potnik v avtomobilu generalnega konzulata SFRJ vztrajno zahajal ponoči na dvorišče naše vrtnarske domačije pri Sv. Ani na zaupne pogovore z njenim zetom **Karlom Šiškovičem - Mitkom**. Pozneje sem v 90. letih zvedel iz prve roke od nekdanjega slovenskega predsednika beogradske vlade, kako sta se z Mitkom, tedaj že članom CK KP Italije, prijateljsko sestajala v Padovi, kjer je bil Šiškovič asistent za zgodovino na filozofski fakulteti. V Padovi pa zato, da bi se morebiti kdo v Trstu ali Kopru, ko bi ju zalotil in prepoznal, od osuplosti ne onesvestil ...

Brzdati se moram, da bi me v skromnem časopisnem prispevku ne zaneslo predaleč. A naj vseeno ta odskok sklenem s žlahtnimi besedami, ki jih je Boris Pahor zapisal v svoj dnevnik 22. marca 1982, ker menim, da dolg do Mitkovega spomina ostaja še danes neporavnan:

»Pred dobrim mesecem je preminil dr. Karel Šiškovič.

V zvezi s to nepričakovano težko izgubo se mi vsiljuje ugotovitev, kako se v naši narodni skupnosti pravzaprav vse dogaja mimo nje. Dr. Šiškovič je bil namreč v hudih časih inform birojevskih napadov v vrstah napadalcev in njegovi brošuri, v kateri govori o titofašistih, je uvod napisal sam **Vittorio Vidali**. Prav gotovo, s svojim delovanjem v prid slovenske publicistike, se je dr. Šiškovič z leti rehabilitiral, čeprav se marsikatero takrat spočeto zlo ne da več popraviti. No, a ljudje, ki nam po vojski krojijo usodo, ne čutijo prav nobene dolžnosti, da bi Šiškovičevo osebnost obravnavali zgodovinsko, da bi na dostojen način skupnost seznanili s podobo človeka, od katerega so se poslovili. Žalost ob izgubi namreč ne izključuje trezne presoje, morali pa bi ti vodniki čutiti dolžnost, da spoštujejo ljudi, za katere pišejo članke, ne pa ravnati z njimi kot z otroki.

Voditelji italijanske komunistične stranke so glede tega vendarle nekoliko drugačni. O Šiškoviču, in jim je seveda žal za izgubo, pravijo, da je bil kompleksna osebnost, ki se je znašla v kompleksnosti zgodovinskega dogajanja. Prav tako tudi povejo, da je zapustil stranko, zadnje čase pa spet prosil za vstop vanjo.

A vrnimo se k »Roku-1363« in h Cosoliju ... Res je bil Šiškovič konec 60. let kooptiran v vrh SKGZ že kot strokovnjak **Inštituta za narodnostna vprašanja** v Ljubljani in začel pripravljati v Trstu tla za odmevno Mednarodno manjšinsko konferenco 1974 in v istem mahu krčil pot ustanovitvi **Slovenskega raziskovalnega inštituta - SLORI**. Prav tako je res, da je bil Cosoli v 60. letih na čelu Komisariata za Javno Varnost pri Sv. Ani.

Torej, drži: **v žrelo Udbe me je kot Maovega agenta potemtakem pahnil ... stric Mitko**. A ko sem si otrl še zadnjo solzo smeha (in ganjenosti ...), si nisem mogel kaj, da ne bi ostrmel nad tem, kako je mogla oseba, ki je vrhu SZDL in ZKS in v tednik *Naši razgledi* prispevala tako prodorna, akademsko izbrušena in temeljita politična poročila in razprave, prodajati o meni nepreskrbljenemu dežurnemu domorodcu pri Udbi takele ... koralde in pisane črepinje?! In to ... bojda preverjene!

Toda, če prav pomislim: pa saj strica Mitkota sploh **ni bilo z nami v Bolgariji!?** Od koga vraga je lahko iz naše družčine potemtakem sam poceni kupil te koralde in pisane črepinje, da jih je lahko preprodal Udbi?

Spet se mi je posvetilo! Bralec naj mi ne zameri teh par zasebnih zdrah in traparij; potrebne so za razumevanje ... pristnega obveščevalnega zakulisja!

Par let pred tisto zgodnjo jesenjo 1969 se je namreč stric Mitko ločil od žene – moje tete – in si ustvaril v Ljubljani novo družino. Mladoletna otroka iz prvega zakona – moja **sestrična**, vrstnica in sošolka, ter pet let mlajši **bratranec** – sta ostala pri materi in starih starših. Sestrična se je že pred pragom polnoletnosti upala in znala upreti nerazsodnemu a v tistih časih nič kaj nenavadnemu kuhanju zamere pri starejši generaciji in se povsem naravno odzivala na očetovo iskanje stika z njo. A da ne bi po nepotrebnem vznemirjala domačih, je potrebovala kritje in pajdaša, ki bi ji – denimo – za zamudno vračanje iz šole, od učne ure pri Glasbeni Matici ali od gledališke predstave pred njimi kot priča zagotavljal verodostojnost njenega izgovora in alibija. Našla ga je kajpak ... v meni.

In ko je v meni že ugotovila preverjenega zaupnika, ki ji je kril zaledje pri stikih z očetom, si je, nebodilena, rekla: pa naj bosta dve muhi na en mah. Skratka: moral sem ji nuditi kritje tudi za stike z ... **izvoljencem**, tedaj že študentom zgodovine, odličnjakom na tržaški filozofski fakulteti, poznejšim možem in očetom danes uveljavljene gledališke igralko v ansamblu SSG v Trstu. A tedaj je bil nadebudni mladenič – tudi v političnem pogledu – resnično tudi že »kuhan in pečen« pri tržaških maoistih s sedežem v ul. Enrico Toti.

Ko sta zvedela, da se poleti 1969 odpravljam z mamo, sestro in dekletom počitnikovat v Bolgarijo, se jima je zahotelo, da bi se nam pridružila. Spet sem jima moral držati svečo; še prej pa pridobiti mamino soglasje oziroma obljubo, da ne bo o »slepem potniku« v odpravi – sestričninem fantu – črhnila nobene niti z možem Milošem, kaj šele z njegovim sorodstvom. In res: srečno smo tudi z njim – in z njegovim »ekscenim« vedenjem – prekrmarili Bolgarijo in prelisičili – tako se nam je vsaj zdelo – tudi budno oko njene policije. Ne pa Udbinega ...

Po povratku na domača tla sem jima v Trstu kajpak spet omogočil zaupno srečanje s »stricem Mitkotom«, da sta mu lahko postregla s poročanjem – v nekaterih potankostih najbrž avtocenzuriranim ... – o lastnih – a očitno tudi mojih – podvigih na balkanskih tleh. Dvomim, da je Udba Mitka »ozvočila« oziroma opremila z žepnim magnetofonom. A pripoved mladih povratnikov je morala biti tako živa in barvita, da je nanj naredila – ehm, kako naj rečem? – močan vtis. Še ravno prav, ker mu je bila kopraska izpostava SDV že določila zmenek, na katerega bi mu bilo nerodno se že spet prikazati ... praznih rok.

Takole sem si lastnoročno izkopal jamo, skozi katero sem, neroda, komaj sem prestopil prag polnoletnosti, že zdrknil ... v žrelo Udbe.

A kaj ima vse to pravzaprav opraviti z naslovno »**Drago**«, vsakoletnim jesenskim zletom matične, zamejske in zdomske Slovenije v režiji katoliškega ***Društva slovenskih izobražencev?*** Čisto nič! Avtorja objave – magistra Igorja Omerzo – je namreč le do zgrožene vzhičenosti prevzela in preslepila uvodna mastna informacija v objavljenem dokumentu, ki mrko oznanja: »Federacija KPI[talije] v Trstu hoče likvidirati **S.[tojana] SPETIČA**, češ da je jugoslovanski agent.«

Prepričan je bil namreč, da smo krvoločni tržaški komunisti konec 60. let stregli Stojanu Spetiču po ... življenju. Revež pač ne ve, da smo se ga tržaški komunisti odkrižali dosti bolj zvito in elegantno: volilce smo pregovorili, da so ga poslali ... v italijanski parlament.

(Članek je avgusta 2017 objavljen v Delu – Sobotna priloga).